

מראה מקומות, שיעור מאת הג"ר ראובן בוטלר שליט"א
בבא בתרא פט. - בענין לאו דמשקולות, ולאו שאין בו מעשה

נקודות שנידונו בשיעור זה:

- הרמב"ם אוסר לשקול במשקל חסר "מן המשקל שהסכימו עליו בני אותה מדינה". וצ"ב, מה בא להוסיף בלשון זה?
- ברמב"ם מבואר שאין לוקין על לאו דהחזקת משקלות חסרים כיון שאין בו מעשה. וצ"ע, מאי שנא מחמץ בפסח, שאם קנה חמץ בפסח לוקה כיון שעשה מעשה, והכא נמי נימא שאם קנה משקל חסר ילקה כיון שעשה מעשה!
- כעין זה יש לשאול במה שכתב הרמב"ם דאין לוקין על לאו דעדות שקר כיון שאין בו מעשה - הא בעדות שמתקיים בכתב עשה העד מעשה בכתיבתו, ולמה לא ילקה?
- בספרי על הפסוק לא יהי לך בכיסך אבן ואבן איתא, "יכול לא יעשה ליטרא חצי ליטרא ורביע ליטרא, ת"ל כו". וצ"ע, מאי ס"ד שיהי' אסור לאדם לעשות כלי למדוד חצי ליטרא בנוסף לכלי שמודד ליטרא?

1. ויקרא פרק י"ט פסוק ל"ה, וז"ל, "לא תעשו עול במשפט במדה במשקל ובמשורה.

ודברים פרק כ"ה פסוק י"ג - ט"ז, וז"ל, "יג לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן גדולה וקטנה.
יד לא יהיה לך בביתך איפה ואיפה גדולה וקטנה.
טו אבן שלמה וצדק יהיה לך איפה שלמה וצדק יהיה לך למען יאריכו ימין על האדמה אשר יקנך אלקיך נתן לך.
טז כי תועבת יקנך אלקיך כל עשה אלה כל עשה עול."

2. גמרא בבא בתרא פט.: וז"ל, "אסור לאדם שישהה מדה חסרה או יתרה בתוך ביתו ואפילו היא עביט של מימי רגלים.

ורשב"ם שם ד"ה שישהה, וז"ל, "דזימנין דאתי למדוד."

3. רמב"ם הלכות גניבה פרק ז' הלכה א' - ד', וז"ל, "א השוקל לחבירו במשקלות חסרות מן המשקל שהסכימו עליו בני אותה המדינה, או המודד במדה חסרה מן המדה שהסכימו עליה הרי זה עובר בלא תעשה שנאמר (ויקרא י"ט ל"ה) לא תעשו עול במשפט במדה במשקל ובמשורה.

ב אע"פ שהמודד או השוקל חסר גונב אינו משלם תשלומי כפל אלא משלם לו המדה או המשקל, ואין לוקין על לאו זה מפני שהוא חייב בתשלומין.

ג כל מי שמשעה בביתו או בחנותו מדה חסרה או משקל חסר עובר בלא תעשה שני לא יהיה לך בכיסך וגו', ואפילו לעשות המדה עביט של מימי רגלים אסור, שאע"פ שאין זה לוקח ומוכר בה שמא יבא מי שאינו יודע שהיא חסרה וימדוד בה, ואין לוקין על לאו זה שהרי אין בו מעשה.

ד היו המדות והמשקלות של בני העיר חתומות בחותם ידוע וזו המדה או המשקל החסרים בלא חותם הרי זה מותר לשהותם לשאר תשמישי הבית. כיוצא בזה סלע שנפגמה מן הצד לא יעשנה משקל בין משקלותיו ולא יזרקה בין גרוטותיו ולא יקבנה ויתלנה בצואר בנו שמא יבא אחר ויעשנה משקל, אלא או ישחוק או יחתוך או יקוץ או ישליך לים המלח."

4. רמב"ם הלכות חמץ ומצה פרק א' הלכה א' - ג', וז"ל, "א כל האוכל כזית חמץ בפסח מתחלת ליל חמשה עשר עד סוף יום אחד ועשרים בניסן במזיד חייב כרת שנאמר (שמות י"ב) כי כל אוכל חמץ ונכרתה, בשוגג חייב קרבן חטאת קבועה, אחד האוכל ואחד הממחה ושותה.

ב החמץ בפסח אסור א בהנייה שנאמר (שמות י"ג) לא יאכל חמץ לא יהא בו התר אכילה, והמניח חמץ ברשותו בפסח אע"פ שלא אכלו עובר בשני לאוין שנאמר (שמות י"ב) לא יראה לך שאור בכל גבולך ונאמר שאור לא ימצא בבתיכם ג אינו לוקה משום לא יראה ולא ימצא אלא א"כ קנה חמץ בפסח או חימצו כדי שיעשה בו מעשה, אבל אם היה לו חמץ קודם הפסח ובא הפסח ולא ביערו אלא הניחו ברשותו אף על פי שעבר על שני לאוין אינו לוקה מן התורה מפני שלא עשה בו מעשה, ומכין אותו מכת מרדות."

5. מנחת חינוך סי' רנ"ח אות ה' (בהוצאת מכון ירושלים), וז"ל,

ה"ג באם הניח חמץ בביתו אין לוקין דהוי לאו שאין בו מעשה, אבל קנה חמץ או חימצו לוקין, א"כ כאן נמי היה לו לבאר דאם קנה או עשה דלוקין....
ודברי רבינו הר"מ שלא כתב רק טעם לאו שאין בו מעשה צ"ע, דאפשר בקנה על מנת לשקול יהא חייב מלקות או בעושה, וגם בעושה לוקין מהלאו דלא תעשו עול וכו', ורבותינו סתמו הדברים, וגם הר"מ לא הזכיר כלל העשייה, וצ"ע."

"והנה מבואר בר"מ פ"ז מגניבה ה"ג דעל השהייה שבביתו אין לוקין מפני שאין בו מעשה, ולפי מה שביארנו היה לו לכתוב דאם עושה חייב על העשייה, כמבואר בגמרא דעל העשייה עוברים בלאו, והעשייה יש בה מעשה, והיה להר"מ לבאר דלוקין על זה. וגם דברי הר"מ שכתב דאין לוקה מפני שאין בו מעשה, קשה לי דהיה לו לכתוב דאם קנה או עשה מדה חסירה דלוקין אף מהלאו הזה דלא יהיה לך, כמו שכתב בפ"א מחמץ ומצה

6. אור שמח הלכות גניבה פרק ז' הלכה ג', וז"ל,

לתשלומין אם שקל לו במשקל חסירה וכיוצא בזה, תו גם על השהיה של המשקל שהוא סייג גם כן אינו לוקה. ומצאתי טעם זה בחינוך, אבל דברי רבינו קשה.
ואולי נחלק דבחמץ שאינו שלו לא עבר אם משהה בביתו אם כן פירוש הלאו שלא ישהה בתורת שלו, והמעשה גורם לו שיהיה חמץ שלו, אבל משקלות גם על של אחרים עבר [אף על גב ד"לך" כתיב, וצריך עיון] ודילמא אתי למישקל אסרה תורה. אם כן האיסור על השהייה בלבד הבאה אחרי המעשה ואינו מצטרף המעשה אל האיסור. ועיין תוספות ע"ז (דף סד) ד"ה רע"ק אומר אף המקיים כלאים ובכס"מ ריש הלכות כלאים ואכמ"ל ודוק."

"אף על פי שהמודד או השוקל חסר גונב כו'. ובהלכה ג', כל מי שמשעה בביתו או בחנותו מדה חסירה כו' ואין לוקין על לאו זה שהרי אין בו מעשה.
לפי"ז צריך להיות דהחוקק קב חסר או הקונה משקל ומדה חסירה לוקה משום דעל ידי מעשה בא אף דכל עיקרו של לאו הוא אין בו מעשה, וכמו שפסק רבינו בקונה חמץ או חימצו עיסתו דלוקה אף דעצם הלאו אין בו מעשה דלא יראה כתיב.
ולולא דברי רבינו הוי אמינא משום דעיקרו של לאו הוא משום שמרמה בו הבריות ואתי למישקל ולמדוד בו ועשתה התורה סייג לדבריה שאפילו להשהות אסור, וכיון דעל עיקרו של לאו אינו לוקה משום דניתן

חלק האגדה - אבן ואבן גדולה וקטנה

7. דברי יחזקאל סימן כ' אות ח', וז"ל,

לא יבא הכתב לביד אין כאן עבירה של כלום אין לחשוב מעשה הכתיבה לעלם עבירה דאין העבירה במעשה הכתיבה כלל.
ובזה מיושב מה שדקדק האור שמח על מה שכתב הרמב"ם (פ"ג מגניבה ה"ג) המעשה נביתו מדה חסרה עובר בליה שנאמר לא יכיר בכתב ואין לוקין על לאו זה לפי שאב"מ ואמאי לא כתב הרמב"ם דהחוקק קב חסר או קנה לוקה כמו בחמץ יע"ש, ולפמ"ש אי"ש דהחוקק מדה חסרה אינו חייב ע"י המעשה לביד עד שיפשה ע"מ למודו כמ"ס הרשב"ם צ"ב (דף פ"ט ע"ב) ד"ה שיפשה יע"ש, ואם כן אין עלם המעשה הוא העבירה דהרי אפשר שמעשה זו לא יבוא לידי עבירה ובכ"כ אינו בכלל לאו שיש בו מעשה וכיו"ב כתב הרמב"ם (פ"ה ממלכים) מותר לחזר לארץ מזרים לסתורם ופרקמטיא ואין אסור אללא להשקט שם ואין לוקין על לאו זה שבעת הכניסה מותר הוא ואם יחשב לישב ולהשקט שם אין בו מעשה עכ"ל וזכר מיושב מה שכתב הר"ם בכתובות (דף מ"ו) לר"י דס"ל דאינו חייב במולש"י עד שיסבור עדים אמאי הו"ל לאו שאב"מ וכן לראב"י דאינו חייב עד שבעל יע"ש ולפמ"ש אי"ש.

[ח] ועדיין נריך למודעי דלפי דברי המ"מ לפי דרך הכי בדעת הרמב"ם דבני מעשה בעלם העבירה וגם מעשה גמור בלאו חיקשי אמאי כתב הרמב"ם (בפ"א מחמץ ה"ג) דאין לוקה על כל יראה אללא ע"י מעשה כגון קנה חמץ או חימצו יע"ש, והתם עלם עבירה הלאו הוא מלך שמעשה אח החמץ לאחר חימוצו ונמלא דאין המעשה הוא עולמה העבירה ללא ע"י המעשה גורם לבא לידי עבירה ואע"פ שיש בו מעשה ואם כן ה"ה בכותב מודתו לביד חייב יש בו מעשה הו"ל ע"י מעשה בא הכתב לביד ואם כן אמאי קרי הש"ס לעדים זוממין לאו שאב"מ נראה דלא דמי דדוקא בקנה חמץ או חימצו עיסתו דמוכרת לבא לידי עבירה הלאו ומש"ה חייב כעבירה גוף הלאו ממש כיון דהעבירה כבר ישנה בהמעשה מש"ה"כ בעושה מעשה שאינו בהכרח לבא לידי עבירה אללא ע"י מעשה אחרת כגון כותב עותו חס

8. ספרי זברים פיסקא רצ"ד, וז"ל, "יג לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן, יכול לא יעשה ליטרא וחצי ליטרא ורביע ליטרא, תלמוד לומר גדולה וקטנה, גדולה שהיא מכחשת את הקטנה, שלא יהא נוטל בגדולה ומחזיר בקטנה.
יד לא יהיה לך בביתך איפה ואיפה, יכול לא יעשה תרקב וחצי תרקב ורביע תרקב, תלמוד לומר גדולה וקטנה, גדולה שהיא מכחשת את הקטנה."

9. רמב"ם הלכות חמץ ומצה פרק ד' הלכה א', וז"ל, "כתוב בתורה (שמות י"ג) לא יראה לך חמץ, יכול אם טמן אותו או הפקיד אותו ביד גוים לא יהיה עובר תלמוד לומר שאור לא ימצא בבתיכם אפילו הטמינו או הפקידו, יכול לא יהיה עובר אלא אם כן היה החמץ בביתו אבל אם היה רחוק מביתו בשדה או בעיר אחרת לא יהיה עובר תלמוד לומר בכל גבולך בכל רשותך, יכול יהא חייב לבער מרשותו חמץ של גוי או של הקדש תלמוד לומר (שמות י"ב) לא יראה לך שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה."

חלק האגדה - אבן ואבן גדולה וקטנה

10. אור המאיר (לר' זאב וואלף מז'יטאמיר) פרשת כי תצא וז"ל,

זוהו הנרמז לא יהיה
בכיסך היינו כפיך הכינוי בשם כיס כמו דאיתא
בזוהר חדש והכוונה להזהיר הנ"ל לא יהיה כפיך אבן
ואבן שני בחי' אוחיות גדולות וקטנות אמנם לכאורה
הוא בלתי אפשרי וכי יכול האדם להיות המיד במדרכיה
גדולה ומצולה כיון שהוא בסוד רגוא ושוב פעמים
בגדלות ופעמים בקטנות גם כן ולערך בהינתן ככה
מוציא האוחיות באשר הוא שם חס בסוד הגדלות
האוחיות שמוציא המה ג"כ אוחיות גדולות ואם הוא
בקטנות מוציא אוחיות קטנות כמבואר לו כמה פעמים
בפרשיות הקודמות לזה נתעוררו הכמינו ז"ל יכול
תרקב וחצי תרקב כנזכר אלא גדולה כשמכחשת את
הקטנה שלא יהא נוטל בגדולה כשנא ליטול פנים מרבו
נוטל בגדולה באוחיות גדולות ומכנים כל מגמתו
והאמתו באוחיות פרנסה כשה מלא ליהוים גדולים
כל מה דאפשר שאין גדולים מהם ומחזיר בקטנה כשנא
למחזיר שבת וקודמה על טובותיו שהגדיל לעשות עמו
מחזיר בקטנה באוחיות קטנות וזהו אבן ואבן שני בחי'
אנשים גדולה וקטנה המכחישים זה את זה והלא איש
זה סוכך בחטטיו והשם ברחמיו ישימו מהמוליאי
דיבור לפני אלהים באמת ובלב שלם-אנש' :